

Ռազմավարական եւ ազգային հետազոտությունների հայկական կենտրոն

Սեմինար-քննարկում

ՆԱՏՕ-ի ընդարձակումը դեպի Կովկաս. հայացք երեւանից

Բացման խոսք

*Կարապետ Կալենյան
ՌԱՀԴ վարչական տնօրեն*

Հարգելի՛ գործընկերներ եւ հյուրեր, մենք շարունակում ենք սեմինար-քննարկումների շարքը Ռազմավարական եւ ազգային հետազոտությունների հայկական կենտրոնում: Այսօրվա քննարկման թեման ՆԱՏՕ-ի՝ դեպի Հարավային Կովկաս ընդարձակվելու համատեքստում Հայաստանի շահերի վերարժարծումներն են: Ինչպես գիտեք, Վրաստանը հունվարի 5-ի նախագահական ընտրություններին զուգահեռ անցկացրեց հանրաքվե՝ ՆԱՏՕ-ին անդամագրվելու համար: 72,5% ընտրողներ քվեարկեցին հոգուտ եվրատլանտյան բլոկի անդամակցման եւ ինտեգրման: Նույն ժամանակաընթացքում՝ հունվարի կեսին, Ուկրաինայի ղեկավարությունը դիմել է ՆԱՏՕ-ի գլխավոր քարտուղար Շեֆերին՝ խնդրանքով միանալու ՆԱՏՕ-ի անդամակցման ծրագրին:

Մեր սեմինարի նպատակը չէ քննարկել, թե ինչ խոչընդոտներ եւ դժվարություններ են սպասվում Վրաստանին՝ իր նպատակն իրականացնելու համար: Մեզ հետաքրքրում է հետեւյալը. եթե վաղը կամ մյուս օրը Վրաստանը դառնում է ՆԱՏՕ-ի անդամ, ի՞նչ մարտահրավերների դեմ է կանգնում Հայաստանը, շահո՞ւմ է, թե՞ չի շահում այդ քայլից, ինչպե՞ս է լինելու համագործակցությունը ՀԱՊԿ-ի հետ, եթե այդ բլոկի մյուս անդամների հետ Հայաստանը գտնվում է անկլավային վիճակում: Եթե Վրաստանը դառնա ՆԱՏՕ-ի անդամ, ինչպիսի՞ն կլինի գործերի օդային եւ ցամաքային կոորդինացիան, ի՞նչ դիրքորոշում պետք է ընդունի Հայաստանն իր անվտանգությունը ապահովելու համար: Եթե այսօր Վրաստանը հրաժարվում է, որպեսզի իր տարածքով անցնող նավթագազամուղները պաշտպանվեն Ադրբեյջանի գործերի կողմից, ապա ի՞նչ երաշխիքներ կան, որ դա չի իրականացվի, երբ Վրաստանը դառնա ՆԱՏՕ-ի անդամ: Իսկ եթե դա տեղի ունենա, արդյոք մեծ չէ՞ հավանականությունը, որ Ջավախքում կտեղակայվեն թուրքական զորքեր: Նշանակո՞ւմ է արդյոք, որ Հայաստանն էլ պետք է քայլեր ձեռնարկի ՆԱՏՕ մտնելու համար: Այդ դեպքում ինչպիսի՞ն կլինեն հայ-թուրքական հարաբերությունները եւ ինչպիսի՞ լուծում կստանան մի շարք այլ հարցեր:

Հուսով եմ, որ մեր այսօրվա քննարկումները թույլ կտան որոշակիորեն պարզել վերոնշյալ հարցերը:

Հայաստան-Ռուսաստան ռազմավարական գործընկերությունը եւ Վրաստանի հավանական անդամակցությունը ՆԱՏՕ-ին

Վահան Շիրխանյան

ՀՀ պաշտպանության նախկին փոխնախարար

Ինձ համար մի փոքր զարմանալի է մեր այսօրվա քննարկումը՝ հաշվի առնելով երկրում տիրող իրավիճակը, երբ մարդիկ պարզապես փողոցում չեն կարող հանդիպել եւ զրուցել եւ անմիջապես տարվում են ոստիկանական բաժանմունքներ։ Նման պայմաններում ուրախալի է, որ այս կենտրոնը շարունակում է իր ռազմավարական հետազոտությունները՝ ապագա աշխարհաքաղաքական դասավորվածության մեջ փորձելով ճիշտ տեղ գտնել Հայաստանի համար։ Վրաստանի՝ ՆԱՏՕ-ին անդամակցության քաղաքական հետեւանքները, իմ կարծիքով, պետք է դիտարկել հետեւյալ տեսանկյուններից. ինչքանով է այսօր ամբողջական անդրկովկասյան աշխարհաքաղաքական տարածքը, եւ ի՞նչ հնարավոր նոր հակադիր կողմեր կարող են առաջանալ այդ անդամակցությունից։ Արդյոք այդ անդամակցությունը կբարձրացնի՞ կայունությունն Անդրկովկասում, թե՞ ավելի կապակայունացնի այն։ Եվ, ի վերջո, ինչպե՞ս կանդրադառնա Վրաստանի անդամակցությունը Հայաստանի եւ Ադրբեջանի վրա։ Ահա այն հիմնական տեսանկյունները, որոնք մենք պետք է նկատի ունենանք այս գործընթացի իրականացման դեպքում։

Նշենք փաստերի պաշտոնական մասը։ Վրաստանը եւ Ուկրաինան ավարտում են ՆԱՏՕ-ի հետ ինտենսիվ երկխոսության ծրագրի իրականացումը։ Երկրորդ՝ կա ՆԱՏՕ-ի ղեկավարության եւ ԱՄՆ-ի համաձայնությունը հինգ երկրների, այդ թվում՝ Վրաստանի եւ Ուկրաինայի անդամակցության մասին, որին դեմ են Գերմանիան եւ Ֆրանսիան։ Ըստ փորձագետների՝ Վրաստանն իրականացրել է պահանջվող փոփոխությունները, եւ ներկայումս զինված ուժերի կառուցվածքը, կառավարումը, ուսուցումը եւ սպառազինումը հիմնականում համապատասխանում են ՆԱՏՕ-ի չափանիշներին։ Ռուսաստանի Դաշնությունը զգուշացրել է, որ Վրաստանի՝ ՆԱՏՕ-ին անդամակցության դեպքում զորքեր կմտնի Աբխազիա եւ Հարավային Օսիա։ ՌԴ նախագահն ուղղակի հայտարարել է Վրաստանի նախագահին, որ ռուս-վրացական հարաբերություններն ամբողջովին կախված են վերջինիս՝ ՆԱՏՕ անդամակցությունից։ Ապրիլի 2-4-ը Բուխարեստում կայանալիք ՆԱՏՕ-ի վեհաժողովի օրակարգում տեղ է գտել Վրաստանի հարցը՝ անդամության նախապատրաստման ծրագրի իրականացնող երկրի կարգավիճակ ստանալու տեսանկյունից։ Հանրաքվեի արդյունքում Վրաստանի բնակչության ավելի քան 70%-ը կողմ է արտահայտվել անդամակցությանը։ Ադրբեջանի նախագահ Ալիեւը հայտարարել է, որ Ռուսաստանի եւ Իրանի հակաադրբեջանական վարքագիծը վերջինիս համար ՆԱՏՕ-ին անդամակցելու հիմք է հանդիսանում։ Այս առումով մեկնարկային կետ է համարվում Վրաստանի ընդգրկումը ՆԱՏՕ-ի կազմի մեջ։ 2001թ.-ից ադրբեջանական սպայակազմը պատրաստվում է ՆԱՏՕ-ական պահանջներին համապատասխան, միաժամանակ ՆԱՏՕ-ի հետ բանակցություններ են վարվում ցամաքային եւ օդային սահմանների համատեղ ապահովման խնդրի շուրջ։ Սա Վրաստանի անդամակցության խնդրի շուրջ Ադրբեջանի դիրքորոշման պաշտոնական տեղեկատվության միայն մի մասն է։

Վրաստանն, իհակե, ՆԱՏՕ-ին անդամակցելու հարցի հետ կապված բազմաթիվ հիմնավորումներ է ներկայացնում, որոնցից կարելի է երկրի տարածքային ամբողջականության ապահովման կամ վերականգնման խնդիրը, որն էլ կցանկանայի առանձնացնել։ Եթե Վրաստանը, չունենալով այդպիսի խնդիր, Մերձբալթյան պետությունների օրինակով անդամակցեր ՆԱՏՕ-ին, ապա Հայաստանն անհանգստանալու կարիք չէր ունենա։ Եվ, այնուամենայնիվ, ինչո՞ւ է

կայանում Հայաստանի Հանրապետության անվտանգության անմիջական սպառնալիքը՝ կապված Վրաստանի՝ ՆԱՏՕ-ին անդամակցելու հարցի հետ: Գոյություն ունեցող աշխարհառազմաքաղաքական տարածքում Վրաստանն իր տարածքային ամբողջականության հիմնական խոչընդոտ համարում է ոչ թե Աբխազիայի կամ Հարավային Օսիայի ժողովուրդներին, այլ Ռուսաստանին: Այստեղ կա ճշմարտության ինչ-որ մաս, քանի որ նշյալ երկու երկրամասերում բնակչության զգալի մասը Ռուսաստանի քաղաքացիներ են, որն էլ բազմիցս հայտարարել է նրանց անվտանգությունն ապահովելու պատրաստականության մասին: Սակայն ես համոզված եմ, որ Աբխազիան եւ Հարավային Օսիան ունեն բավարար զինուժ, եւ ռազմական ճանապարհով խնդրի լուծման դեպքում կողմերը կենդանի ուժի զգալի կորուստներ կունենան: Դեպքերի առավել անցանկալի զարգացումը, սակայն, ՆԱՏՕ-ական ուժերի ուղղակի ներքաշումն է ռազմական գործողությունների մեջ: ճիշտ է, վերջինս պարբերաբար հայտարարում է, որ ինքը հակամարտությունների խաղաղ կարգավորման կողմնակից է, բայց, չգիտես ինչու, գրեթե միշտ ստացվում է հակառակը, ինչպես օրինակ՝ Հարավսլավիայում եւ այլն:

Փորձեն ներկայացնել իրավիճակի զարգացման հնարավոր սցենարները: Դրանցից առաջինը եւ Հայաստանի համար ամենադժանը Անդրկովկասում տեղայնացված բալկանյան սցենարի իրագործումն է, մի բան, որը մտնում է դեռեւս չորս տարի առաջ Բժեզինսկու կանխատեսած Կովկասյան Բալկանների հեռանկարի մեջ: Վրաստանը ՆԱՏՕ-ի աջակցությամբ եւ, իհարկե, ռազմական ճանապարհով վերականգնում է իր տարածքային ամբողջականությունը՝ այդպիսով կտրուկ սրելով ՆԱՏՕ-Ռուսաստան եւ ընդհուպ խզելով Ռուսաստան-Վրաստան հարաբերությունները: Հայաստանում առաջանում է արտակարգ իրավիճակի պայմաններում բնակչության կենսապահովման խնդիր: Մյուս կողմից՝ հանցավոր միամտություն է հուսալ, որ նման իրավիճակում Վրաստանը կշարունակի սպասարկել հայկական բեռնափոխադրումները երկաթուղային ճանապարհներով ու նավահանգստով՝ այն դեպքում, երբ միայն Երեւանին օրական անհրաժեշտ է 1200տ հաց, 2000տ վառելանյութ, եւ պատկերացումներն այն մասին, որ բեռների նման փոխադրում հնարավոր կլինի իրականացնել օդային ճանապարհով կամ Իրանի հետ ունեցած միակ կամրջով, նույնպես միամիտ մոլորանք է: Սակայն այս սցենարի իրագործման դեպքում պարենային ճգնաժամը Հայաստանի համար միակ խնդիրը չի լինի: Այստեղ, իհարկե, կարելի է գտնել որոշակի լուծում՝ նախապես պատրաստելով պաշարներ, ասենք, 6 ամսվա ընթացքում երկիրը արտակարգ իրավիճակում՝ բացարձակ շրջափակման պայմաններում, պահելու համար: Նշյալ խնդիրն, իհարկե, շատ բարդ է եւ կասկածում եմ, որ ներկա իշխանությունները կկարողանան դա իրականացնել, բայց ելք, այնուամենայնիվ, գոյություն ունի: Սակայն այս առաջին սցենարի իրագործման դեպքում ես վախենում եմ ավելի լուրջ հետեւանքներից: Բանն այն է, որ Վրաստանում ընթացող ռազմական գործողությունները կարող են ռեզոնանսային ազդեցություն թողնել ադրբեջանա-ղարաբադյան սառեցված պատերազմի վրա, ինչն էլ նորի սկիզբը կազդարարի Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ:

Երկրորդ սցենար: Բուխարեստում Վրաստանի համար կանաչ լույս է վառվում, տրվում են խնդիրներ եւ որոշակի ժամկետ, որն ի դեպ, Բուլղարիայի համար տեւեց 8 տարուց ավելի, ռազմական գործողություններ չեն իրականացվում, առճակատումը տեղափոխվում է տնտեսական, քաղաքական փոխադարձ ճնշումների դաշտ՝ նկատի ունենալով Ռուսաստան-ՆԱՏՕ, Ռուսաստան-Վրաստան փոխհարաբերությունները: Միաժամանակ Ադրբեջանը սկսում է իր բլից կամ մարաթոնային ընթացքը դեպի ՆԱՏՕ: Այս սցենարի դեպքում էլ Հայաստանը դարձյալ հայտնվելու է ոչ շահեկան մի իրավիճակում: Քարտեզից իսկ ակնհայտ է, որ Հայաստանը շրջապատված է լինելու ՆԱՏՕ-ի անդամ կամ անդամության թեկնածու երկրներով՝ ունենալով ընդամենը մի ելք դեպի արտաքին աշխարհ: Հաշվի առնելով Ռուսաստան-ՆԱՏՕ եւ Իրան-ԱՄՆ,

Իրան-ՆԱՏՕ հարաբերությունները՝ պարզ է դառնում, թե ինչպիսի աննախանձելի անկլավային վճակում է հայտնվելու Ռուսաստանի ռազմական դաշնակից եւ Իրանի միջոցով իր արտաքին կապն իրականացնող Հայաստանը: Այսպիսով՝ Հայաստանը հայտնվելու է աշխարհաքաղաքական, ռազմաքաղաքական երկու խոշորագույն ծրագրերի բախման կիզակետում:

Երրորդ սցենարի դեպքում Վրաստանին անդամության նախապատրաստման գործողություններ իրականացնող երկրի կարգավիճակ պարզապես չի տրվում՝ հաշվի առնելով, որ ՆԱՏՕ-ական վեհաժողովների ընթացքում որոշումներն ընդունվում են վետոյի իրավունքով, բայց փոխարենը Վրաստան-ՆԱՏՕ համագործակցությունը շարունակվում է ինտենսիվ երկխոսության ծրագրի շրջանակներում, եւ ռազմական բախումներ տեղի չեն ունենում: Ես ավելի հակված եմ դեպքերի եւ իրադարձությունների զարգացմանը այս վերջին սցենարի շրջանակներում՝ հաշվի առնելով ՆԱՏՕ-ի՝ որպես կառույցի լրջությունը եւ նրա կողմից հետեւանքների ճշգրիտ գնահատման հնարավորությունը:

Իհարկե, առաջին սցենարի իրագործման դեպքում մենք լուրջ դժվարություններ կունենանք, հատկապես եթե հաշվի առնենք, որ ՆԱՏՕ-ական գործերի կազմում անպայմանորեն կգտնվեն թուրքական զորամիավորումներ, ինչն էլ լրացուցիչ բարդություններ կստեղծի Ջավախքում: Բացի դրանից մենք, փաստորեն, ուղղակիորեն կանգնում ենք վրաց-ադրբեջանա-թուրքական խորացող համագործակցության առաջ:

Ժողովրդավարությունը Հայաստանում եւ երկրի արտաքին անվտանգությունը

*Հովսեփ Խուրշուդյան
ՌԱԴԴԿ ավագ փորձագետ*

Նախքան բուն թեմային անցնելը կցանկանայի քննարկել երկու դիտարկում՝ կապված Հայաստանի որոշակի շրջանակներում ժամանակին առկա այն հույսերի հետ, թե եվրաինտեգրումը, եվրոպական ուղին երրորդ հնարավոր այլընտրանքային ճանապարհն է մի կողմից եվրատլանտյան համագործակցության՝ ՆԱՏՕ-ի եւ մյուս կողմից՝ ՀԱՊԿ-ԱՊՀ անվտանգության համակարգերի միջեւ: Այս հավակնություններն ավելի ակտիվացան, երբ Գերմանիան եւ Ֆրանսիան հայտարարեցին ներեվրոպական զորքեր ստեղծելու իրենց մտադրության մասին՝ մի գաղափար, որն այսօր, գուցե զուգադիպությամբ, բայց դարձյալ վերաթմայացել է: Ֆրանսիայի նորընտիր նախագահ Նիկոլյա Սարկոզիի՝ վերջերս Մեծ Բրիտանիա կատարած այցելության ժամանակ քննարկվել են նաեւ ՆԱՏՕ-ի ռազմական կառույցներին Ֆրանսիայի անդամակցության եւ ՆԱՏՕ-ի կողմից հոգուտ ներեվրոպական զորամիավորումների ստեղծման որոշակի զիջումներ կատարելու հարցերը: Այդ զինված ուժերը եվրոպայի տարածաշրջանում եւ հարեւան երկրներում անվտանգության պահպանման եւ առկա զինված կամ սառեցված հակամարտությունների լուծման նպատակ են հետապնդում:

Բոլոր դեպքերում՝ եվրատլանտյան անվտանգության ու Եվրամիության արժեքային համակարգերն, ըստ էության, անհնար է տարանջատել, այսինքն՝ երբեւէ դժվար է պատկերացնել որեւէ բաժանարար գիծ այդ երկու ձեւաչափերի միջեւ: Համենայնդեպս, այդ մասին են փաստում նաեւ առանցքային դերակատար ուժերը թե՛ Եվրոպայում եւ թե՛ մեր տարածաշրջանում:

Բայց այստեղ կոտրվում է տարածաշրջանում առկա եւ ժամանակին մտահոգիչ մի կադապար, համաձայն որի չէր պատկերացվում հարավկովկասյան երեք հանրապետությունների անդամակցությունը եվրոպական կամ եվրատլանտյան որեւէ կառույցի միմյանցից զատ, առանցին-առանձին: Այս հանգամանքը դարձյալ որոշ հույսեր էր ներշնչում Հայաստանի որոշակի շրջանակների առ այն, որ հնարավոր չի լինի այդ բաժանարար գիծն անցկացնել Հայաստանի եւ Վրաստանի միջեւ, ինչը մեծագույն հարված կհասցնի Հայաստանի անվտանգությանը: Բայց այսօր իսկ վիճակն այլ է, եւ դեպքերի հետագա ընթացքը չի բացառում նման հնարավորությունը, ինչն էլ ավելի է ահագնացնում Հայաստանի առջեւ ծառացած արտաքին քաղաքական վտանգները:

Բուն թեմային անցնելով՝ նշեն, որ Հայաստանի առջեւ ծառացած կարելուրագույն վտանգներից մեկը նրա ինքնության պահպանման խնդիրն է: Հայաստանը պետք է վերջնականապես կողմնորոշվի իր ինքնության հարցում. մենք ժողովրդավարական արժեքային համակարգի կրողներ ենք, թե՞ ոչ: Չեն ուզում ասել ԱՊՀ արժեքային համակարգի կրողներ, որովհետեւ այդպիսի արժեքային համակարգ ընդհանրապես գոյություն չունի: ԱՊՀ եւ ՀԱՊԿ հիմքում ընկած են զուտ անվտանգության, իսկ որոշ մասով նաեւ տնտեսական բաղադրիչները՝ ի տարբերություն եվրամիության եւ ՆԱՏՕ-ի, որտեղ առանցքային արժեքներ են հանդիսանում ժողովրդավարությունը եւ մարդու իրավունքների պաշտպանությունը: Նշյալ երկու արժեքների շուրջ են կառուցված ե՛ւ անվտանգության, ե՛ւ տնտեսական բաղադրիչները: Ինչ վերաբերում է ԱՊՀ-ի եւ ՀԱՊԿ-ի անվտանգության առանցքային արժեքին, ապա այստեղ կարելի է թույլ տալ մի փոքր վերապահում. արդյոք դրանք պետությունների անվտանգության պաշտպանությանը միտված կազմակերպություննե՞ր են, թե՞ ամեն դեպքում՝ ռեժիմների անվտանգության: Մենք տեսնում ենք, որ ՀԱՊԿ-ի ազդեցությունը հատկապես ուժեղ է այն պետություններում, որտեղ խորհրդային Միության փլուզումից ի վեր դեռեւս մնացել են հին ռեժիմները կամ նրանց ժառանգորդները, եւ ցանկացած կետում, որտեղ այդ ռեժիմները փոխվում են, անմիջապես տեղի է ունենում կտրուկ շրջադարձ դեպի ՆԱՏՕ: Զորօրինակ վերցնենք մեր տարածաշրջանը: Վրաստանում, ճիշտ է, Շեւարդնաձեն խորհրդային համակարգի ժառանգորդներից մեկն էր, բայց, թերեւս, հենց նրա օրոք սկսվեց որոշակի կոմպլիմենտար քաղաքականության իրագործման գործընթացը, որն ավելի խորացավ այս նոր իշխանությունների օրոք՝ ՆԱՏՕ-ի հետ համագործակցության եւ անդամակցության արդեն իսկ բացահայտ քայլերի ճանապարհով: Իմ կարծիքով, Վրաստանն արդեն իսկ Շեւարդնաձեից հետո սկսեց լուծել իր ինքնության հստակեցման խնդիրը: Ադրբեջանի պարագայում դա քիչ ավելի բարդ է, քանզի, ամեն դեպքում, առկա են քաղաքակրթական լուրջ տարբերություններ եվրատլանտյան արժեքային համակարգի եւ Ադրբեջանի՝ որպես էթնիկական եւ կրոնական որոշակի բաղադրիչներ ունեցող ժողովրդի կամ ազգի, արժեհամակարգի միջեւ: Պատահական չէ, որ Հանդիմնություն իր «Քաղաքակրթությունների բախումը» վեյուծականում նշում է, որ քաղաքակրթությունների տարանջատման գիծն անցնում է Հայաստանի եւ Ադրբեջանի սահմանով եւ պնդում, որ Հայաստանը պատկանում է միանշանակ արեւմտյան արժեքային համակարգին, մինչդեռ Ադրբեջանը իր քաղաքակրթական էությանը պարզապես չի կարող պատկանել այդ հանրությանը: Այստեղ արդեն ծագում է Հայաստանի ինքնության խնդիրը՝ ինչպիսի՞ն, ի վերջո, պետք է լինի այն, ո՞րն է մեր տեղը միջազգային համակարգում, եւ ինչպե՞ս ենք մենք այն պատկերացնում: Բացի դրանից, մեր առջեւ կանգնած է բարդագույն խնդիր երկրի ներքին ժողովրդավարացման տեսանկյունից, քանի որ մեր քաղաքակրթական ինքնությունը հակասում է երկրի քաղաքական համակարգին եւ իշխանությունների գործելաոճին: Այսինքն՝ առկա ակնհայտ խզումը բերում է նրան, որ քաղաքակրթական եւ ինքնության տեսակետից դեպի եվրոպական, եվրատլանտյան

եւ արեւմտյան սկզբունքներ, այն է՝ ժողովրդավարության եւ մարդու՝ որպէս կարեւորագույն արժեքի կողմնորոշված ժողովրդի պատկերացումները հակասության մեջ են մտնում իշխանությունների գործելաոճի հետ, որն ինչ-ինչ պատճառներով ոչ միայն չի համապատասխանում թե՛ սեփական ժողովրդի, թե՛ արեւմտյան արժեհամակարգերին, այլ նաեւ լիովին համընկնում է ՀԱՊԿ-ի գլխավոր սկզբունքին՝ կոչված ապահովելու գործող իշխանական ռեժիմների եւ ոչ թե՛ պետությունների անվտանգությունը: Ինչպէս ցույց տվեց թե՛ Ուզբեկստանի, թե՛ վերջերս նաեւ Հայաստանի փորձը, ԱՊՀ որեւէ երկրում ցանկացած ներքաղաքական սաստկացում բերում է հակաարեւմտյան ռիտորիկայի մամուլում, որը խրախուսվում է իշխանությունների կողմից, թեւեւ Հայաստանի դեպքում գոնե ակնհայտ էր, որ Արեւմուտքը ոչ միայն չաջակցեց եւ չմիջամտեց որեւէ գործընթացի, այլ նաեւ ընդդիմադիր գործիչները բավականին շրջահայաց էին եւ հավասարակշռված իրենց քաղաքական գնահատականներում: Ակնհայտ է, սակայն, որ Հայաստանն, իրոք, հայտնվել է բարդագույն խնդիրների առջեւ ոչ միայն արտաքին քաղաքական, այլ նաեւ ներքաղաքական խզման արդյունքում: Ո՞րն է ելքը: Հայաստանը, համեմայնդեալ՝ գործող իշխանությունները, ոչ ցնցումային կամ միջցնցումային ժամանակաշրջաններում, գտնվելով նաեւ արտաքին քաղաքական ճնշումների առջեւ եւ ունենալով Ղարաբաղի նման խնդիր, այս կամ այն կերպ միշտ էլ փորձել են հավասարակշիռ, այսպէս կոչված՝ կոմպլիմենտար քաղաքականություն վարել: Ի դեպ՝ նախորդ իշխանություններից ստացած ժառանգություն հանդիսացող այս քաղաքականությունը 90-ական թվականներից ի վեր սկզբնավորված սուր եւ ակնհայտ բախման պայմաններում անհաջողության դատապարտված լինելով հանդերձ, բավականին տարօրինակ հաջողություն ունեցավ: Կարծում եմ, որ այստեղ մեծագույն դերակատարումը խաղաց Հայաստանի այն դրական ժողովրդավարական վարկը, որ ստեղծվել էր աշխարհում Խորհրդային Միության փլուզումից հետո՝ ձեւավորված մասամբ նաեւ այդ փլուզմանը Հայաստանի ունեցած մասնակցության եւ դերակատարության շնորհիվ, ինչի արդյունքում էլ Արեւմուտքի կողմից մեզ ոչ միայն «ներվեց» սերտագույն համագործակցությունը երբեմնի ՀԱՊ-ի շրջանակներում, որն այն ժամանակ դեռ կազմակերպություն չէր, այլ պայմանագիր, այլ նույնիսկ արեւմտյան երկրների կողմից մեծ հակազդեցություն չառաջացրեցին Ղարաբաղում տեղի ունեցած ռազմական հաջողությունները եւ որոշակի տարածքների ազատագրումը: Դրա միակ բացատրությունը Հայաստանի ժողովրդավարական վարկն էր աշխարհում եւ հատկապէս՝ արեւմտյան երկրներում՝ ի տարբերություն Ադրբեջանի, որը մշտապէս դիտարկվում էր որպէս հետադիմական մի երկիր:

Այսօր իրավիճակը կտրուկ փոխվել է: Ճիշտ է, ՆԱՏՕ-ի հետ համագործակցությունը շատ ավելի խորն է, եւ դրա ապացույցն են IPAP գործողությունների ծրագրի շրջանակներում, եթե չեն սխալվում 2005թ.-ին ծրագրի բաղադրիչներին եւ պահանջներին համապատասխանելու առումով Հայաստանին տրված գնահատականները, որոնք շատ ավելի բարձր էին, քան Վրաստանի եւ Ադրբեջանի վերաբերյալ գնահատականները, բայց մյուս կողմից՝ Հայաստանն այլեւս չունի այն հեղինակությունն ու վարկը, որ կար դեռեւս 90-ականների սկզբին, ինչը ներքին քաղաքական ցնցումների պայմաններում նրան դարձնում է շատ ավելի խոցելի՝ հարկադրելով հստակ պատասխան տալ իր կողմնորոշումների կամ չկողմնորոշվածության հարցին: Իր հերթական անխոհեմ ներքին քաղաքականության եւ ներքին գործելաոճի արդյունքում նորանոր խնդիրներ վաստակած Հայաստանն այսօր բավականին թուլացել է՝ այդկերպ մեծ հնարավորություններ տալով Ադրբեջանին՝ արտաքին դիվանագիտական ճակատում հաղթանակներ տոնելու համար: Դրա հետեւանքները, ցավոք, բավականին անկանխատեսելի են եւ որեւէ նշույլ չկա, որ այդ գործընթացն ինչ-որ մի պահի կարող է կանգ առնել:

Ինչ վերաբերում է ՆԱՏՕ-ին անդամակցելու դեպքում Վրաստանում, մասնավորապես՝ Ջավախքում, թուրքական զորքերի տեղադրման՝ պարոն Շիրխանյանի կողմից արծարծված հարցին՝ չեմ կարծում, որ դա բխում է Վրաստանի շահերից, որն, ի դեպ, թրքալեզու բնակչության խնդիր ունի Ջավախքի կողքին՝ Վալեի եւ Մեսխեթի շրջանում: Կարծում եմ, ջավախահայությանն այս առումով որեւէ վտանգ չի սպառնում, բայց եւ կիսում եմ մտահոգությունն առ այն, որ Վրաստանի՝ ՆԱՏՕ-ի կազմում ընդգրկվելու պայմաններում Հայաստանն, իրոք, մնում է ամբողջապես մեկուսացված եւ հարկադրված հստակեցնելու իր ինքնության հետ կապված խնդիրը նաեւ պաշտոնական մակարդակով: Հաջորդիվ Հայաստանը այսպես թե այնպես ստիպված է լինելու բարելավել հարաբերությունները իր հարեւանների, նախեւառաջ՝ Թուրքիայի հետ, մի ուղի, որն ակնհայտորեն ընկած է ՆԱՏՕ-ի հետ համագործակցության խորացման եզրույթում: Ակնհայտ է նաեւ, որ քանի դեռ ՆԱՏՕ-ն ինքը որեւէ երաշխիք չի տրամադրել Հայաստանին Թուրքիայի ռազմական սպառնալիքի հանդեպ կամ ի դեմս այդ սպառնալիքի, խնդիրը բավականին լուրջ է, իսկ նման երաշխիք Հայաստանին չի կարող տրամադրվել, քանի դեռ վերջինս գտնվում է ժողովրդավարական արժեքային համակարգից դուրս եւ չի համապատասխանում միջազգային, հատկապես՝ եվրոպական ժողովրդավարական չափանիշներին:

Տարածաշրջանային փոփոխությունները Վրաստանի՝ ՆԱՏՕ-ին անդամակցության պարագայում

*Մանվել Սարգսյան
անկախ փորձագետ*

2008 թվականի մարտի 20-ին Վրաստանի արտաքին գործերի նախարարությունն իր գոհունակությունն է հայտնել երկրի՝ ՆԱՏՕ-ին միանալու գործընթացում ԱՄՆ պետքարտուղար Կոնդոլիզա Ռայսի ցուցաբերած բաց եւ հստակ աջակցության եւ Բուխարեստում կայանալիք ՆԱՏՕ-ի գագաթաժողովին ԱՄՆ խոստացած հովանավորության համար՝ անդամակցությանը վերաբերող գործողությունների ծրագրի քննարկվելիք հարցերում: Ներկայումս Վրաստանը պատրաստվում է նշյալ գագաթաժողովին: Այսպիսով՝ ՆԱՏՕ-ի՝ դեպի Արեւելք ընդլայնվելու ծրագրերում հայտնվում է եւս մեկ թեկնածու, եւ, համապատասխանաբար, գործողությունների նմանատիպ զագացման հնարավորությունն ակտիվանում է Հարավային Կովկասի մնացյալ երկրների համար: Այս տեսանկյունից անհրաժեշտ է, որ հարավկովկասյան երկրները պարզաբանեն իրենց հարաբերությունները ոչ տարածաշրջանային գործընկերոջ հետ: Բացի այդ, համաձայնեք, հեշտ չէ միանգամից հասկանալ Հարավային Կովկասում Արեւմուտքի շահերի տրամաբանությունը: Նույնկերպ խրթին է պատկերացում կազմել նաեւ տարածաշրջանի բուն սուբյեկտների շահերի մասին: Եվ դա պատահական չէ: 1991թ. «ճակատագրի քմահաճույքին թողնված» մեր տարածաշրջանը բավականին արագ «ուշքի եկավ»՝ շնորհիվ իր էթնոքաղաքական հավակնությունների եւ ունակության: Ռազմաքաղաքական դաշտում ամեն ինչ հարթվեց ակտիվություն ցուցաբերող սուբյեկտների շահերի եւ իրական հնարավորությունների համատեքստում: Համապատասխանաբար, շատ արագ ուրվագծվեցին դիմադրության եւ անհամաձայնությունների բոլոր եզրերը: Նման պայմաններում ակնկալվում էր, որ տարածաշրջանային յուրաքանչյուր սուբյեկտ՝ առանձին վերցրած, միջազգային ու զուտ տարածաշրջանային ցանկացած իրողություն մեկնաբանելու է սեփական խոց ու վերքերի տեսանկյունից: Ու քանի որ Հարավային Կովկասը միշտ էլ հանդիսացել է աշխարհաքաղաքական տարբեր, հաճախ իրարամերժ շահերի օջախ, բնական է, որ յուրաքանչյուր սուբյեկտ՝

սեփական խնդիրների լուծումն ապահովող ռեսուրսներ ստանալու կամ գտնելու ակնկալիքով, հայացքը պետք է ուղղեր ոչ տարածաշրջանային ուժային կենտրոններին՝ ի դեմս Ռուսաստանի կամ մեկ այլ հովանավորի:

Վրաստանում վերջին շրջանում տեղի ունեցող դեպքերն ինքնին տեղավորվում են նշյալ տրամաբանության համատեքստում: Երեք մասի տրոհված այս երկրում գտնում են, որ հետխորհրդային ժառանգությունից մեկընդմիշտ հրաժարվելու համար անհրաժեշտ է, որպեսզի պետությունը մտնի մեկ այլ քաղաքական դաշտ, հարթություն, տվյալ դեպքում՝ ՆԱՏՕ: Սակայն այս անդամակցության ճանապարհին Վրաստանը կանգնեց շատ ավելի լուրջ խնդիրների առաջ, քան միայն հրաժարումը հետխորհրդային ժառանգությունից: Արդյունքում Վրաստանը ջանքեր է գործադրում ռուս-արևմտյան հարաբերությունների ցանցից դուրս գալու համար, ինչն էլ աստիճանաբար քայքայում է երկիրը ներսից: Եվ սա առայժմ միակ արգասիքն է:

Ի տարբերություն Ռուսաստանի՝ Արևմուտքը Վրաստանի առջեւ շատ ավելի բարդ պահանջներ է դնում: Սա արդեն իսկ ակնհայտ է Սահակաշվիլու ռեժիմի հանդեպ արևմտյան դիրքորոշումից: Անկախ նրանից, թե ո՞վ է հրահրել ներվրացական ներկա լարվածությունը՝ յուրաքանչյուր շահագրգիռ կողմ փորձում է այն ծառայեցնել սեփական ռազմաքաղաքական խնդիրների առավելագույնս արդյունավետ լուծմանը: Վերջիվերջո, եթե Արևմուտքին պետք լիներ, ապա նա ոչ թե կքննադատեր ժողովրդավար Սահակաշվիլու քայլերը, այլ դրանք կներկայացներ որպես արդարացի պայքար ընդդեմ Ռուսաստանի պառակտիչ գործողությունների:

Սակայն անցնող իրադարձությունները եւ դրանց տրված գնահատականները հարմար առիթ են Վրաստանի ՆԱՏՕ-ամետ ախորժակի սահմանափակման տեսանկյունից գոնե դրա որոշակի փուլում: Հնարավոր է, որ նշյալ փուլում պարզաբանվում են մի շարք լուրջ խնդիր-տարածայնություններ ՆԱՏՕ-Ռուսաստան փոխհարաբերություններում: Արդեն միայն այն հանգամանքը, որ Կոսովոյի անկախության ճանաչումը տեղի ունեցավ Վրաստանում ներքաղաքական ճգնաժամի պայմաններում, հարկադրում է մտածել, որ Կոսովոյի խնդրի շուրջ Ռուսաստանի ու ՆԱՏՕ-ի միջեւ առկա տարածայնությունները կարող էին հանդիսանալ Վրաստանի ներքաղաքական գործընթացների աղճատման հանգամանք: Վերջիվերջո, ՆԱՏՕ-ին անդամակցության ճանապարհով Վրաստանը փորձում եւ հավակնում է լուծել նախեւառաջ իր անվտանգության եւ տարածքային ամբողջականության ապահովման ու պահպանման, եւ ապա նոր միայն ժողովրդավարացման խնդիրները: Նկատելի է, որ միայն Սահակաշվիլին այդ կարծիքին չէ, եւ ոչ էլ պատահական են ներկա ընդդիմության առաջնորդներին ուղղված մեղադրանքներն առ այն, թե վերջիններս խաթարել են ՆԱՏՕ-ի հետ Վրաստանի փոխհարաբերությունների բնականոն ընթացքը: Հատկանշական է նաեւ այն, որ Կոսովոյի անկախության ճանաչումը Վրաստանի առջեւ կրկին կանաչ լույս վառեց ՆԱՏՕ-ին միանալու ճանապարհին: Ճիշտ է, դա հնարավոր դարձավ Վրաստանի տարածքում չճանաչված պետությունների նկատմամբ Ռուսաստանի նոր մոտեցման լույսի ներքո: Այդուհանդերձ, դժվար է ասել, թե այս երկու միտումները հետագայում ինչպես կփոխհարաբերվեն:

Ուշագրավ է, որ Հայաստանը հայտնվել է յուրօրինակ մի իրավիճակում: Հարեւաններից սպառնացող վտանգի աճը, բնական պաշարների բացակայությունը, չլուծված դարաբաղյան հակամարտությունը նրան սկզբունքորեն նոր խնդիրների առջեւ են կանգնեցնում, որոնք ինքնին տարբերվում են Վրաստանի առջեւ ծառացած մարտահրավերներից: Հայաստանը կախված է ռուսական շահերից, իսկ Արևմուտքը, թվում է, որեւէ անելիք չունի այստեղ: Սակայն ճիշտ է նաեւ այն, որ եթե Արևմուտքը որեւէ բան (էներգառեսուրսներ եւ հակառուսական ռեսուրսներ) չի

գտնում Հարավային Կովկասի այս կամ այն երկրում, ապա վերջինս ժողովրդավարական երկիր դառնալու մեծ հնարավորություններ ունի: Ասվածի տրամաբանությունն այն է, որ քաղաքականապես ավելի նշանակալի հանգամանք է համարվում ոչ թե տվյալ պետության անդամակցությունը այս կամ այն դաշինքին կամ էլ տեղը որեւէ քաղաքական հարթության մեջ, այլ նրա առկա դերը համաշխարհային քաղաքականության մեջ: Այնպես է ստացվում, որ համաշխարհային քաղաքականության մեջ Հայաստանի աշխարհաքաղաքական նշանակությունը մեծապես պայմանավորված է տարածաշրջանում ունեցած իր դերով, մասնավորապես՝ Թուրքիայի եւ Ադրբեջանի ռազմաքաղաքական ակտիվությունը զսպողի դերով: Այսինքն՝ Հայաստանը կամա թե ակամա հանդիսանում է ռուս-թուրքական հարաբերությունների առանցքային բաղադրատարր՝ դրանով իսկ իր անփոխարինելի տեղն ապահովելով եվրոպական անվտանգության ընդհանուր համակարգում: Իրավիճակի նրբությունն այն է, որ Հայաստանի նման զսպիչ դերը միաժամանակ ընդունվում է թե՛ ՆԱՏՕ-ի, թե՛ Ռուսաստանի կողմից: Այդ իսկ պատճառով Հայաստանի քաղաքականության հանդեպ ոչ ոք առանձնահատուկ նկրտումներ չի ցուցաբերում: Արեւմուտքը հանգիստ նայում է հայ-ռուսական ռազմական համագործակցությանը, իսկ Ռուսաստանը՝ Արեւմուտքի կողմից Հայաստանին հատկացվող ֆինանսական միջոցներին: Ուշադրությունը կենտրոնացված է հարցի բոլորովին այլ կողմի վրա, այն է՝ Հայաստանի միջոցով Թուրքիայի վրա ճնշում գործադրելը: Նշյալ հանգամանքը, ի հեճուկս ամենի, մեծացնում է միաժամանակ ե՛ւ Արեւմուտքի, ե՛ւ Ռուսաստանի հետաքրքրությունը Հայաստանի քաղաքական համակարգի նկատմամբ. բոլորն էլ ցանկանում են գործ ունենալ կազմակերպված եւ արդյունավետ գործող գործընկերոջ հետ: Համաձայնեք, որ եթե գործընկերոջը նման կարեւորագույն ռազմավարական դեր է վերագրվում, ապա նաեւ հարկադրվում-պարտադրվում է կառուցել ոչ միայն արդյունավետ ռազմական, այլեւ քաղաքական համակարգ: Անկախ հայկական իշխանությունների ցանկություններից՝ նրանց ուղղակիորեն պարտադրվում են ժողովրդավարացման կոշտ պահանջներ, հասկանալի է, ոչ թե ի բարօրություն Հայաստանի քաղաքացիների, այլ հանուն սեփական աշխարհաքաղաքական շահի:

Վերոշարադրյալի մեջ, սակայն, կա մի կարեւորագույն հանգամանք, որի վրա կցանկանայի հրավիրել ձեր ուշադրությունը: Խոսքը ազգային պետությունների՝ հատկապես նորերի վիճակը բարդացնող ընդհանուր միտման մասին է: Ուզենք մենք, թե ոչ, ինքնին փաստ է, որ գնալով նվազում է ազգային պետությունների դերն իրենց սեփական անվտանգության ապահովման համակարգում: Այն պահից ի վեր, երբ տնտեսությունը, հատելով ազգային պետությունների սահմանները, դարձավ միջազգային, համաշխարհային մի երեւույթ, արդեն իսկ ենթադրություններ կային, որ նույնը տեղի կունենա նաեւ անվտանգության համակարգի հետ: Բացի դրանից, ազգային բանակն այսօր հանդես է գալիս որպես այս այն այն միջազգային դաշինքի առանձին տարածքային ստորաբաժանում: Կտրուկ սահմանափակվել են ազգային պետությունների գործառույթներն ու որոշումներ ընդունելու ազատությունը: Գուցե նաեւ դրանում պետք է փնտրել գործընկեր երկրներին ներկայացվող ժողովրդավարական պահանջների սաստկացման պատճառները: Ստացվում է, որ ժողովրդավարական կարգի հաստատումն ու վերջինիս կայունության ամրապնդումը դառնում են ազգային պետությունների կարեւոր գործառույթներից մեկը՝ այդպերպ հիմնական եւ գլխավոր անցաթուղթ դառնալով տվյալ պետության՝ համաշխարհային գործերին մասնակցելու տեսանկյունից:

Ֆարցուպատասխան

Էդվարդ Անտինյան

Հայաստանի ազատական առաջադիմական կուսակցության քաղխորհրդի քարտուղար

Եթե Վրաստանն արդեն հավակնում է դառնալ ՆԱՏՕ-ի անդամ, եւ Ադրբեջանը նույնպես ունի նման մտադրություններ, ապա Հայաստանն ինչո՞ւ չպետք է համարժեք քայլեր անի այդ ուղղությամբ: Մենք, իրոք, շատ բարդ իրավիճակում կհայտնվենք, եթե մեր երեք հարեւաններն էլ ապագայում լինեն նույն դաշինքի անդամներ: Անհրաժեշտ չէ արդյոք, որ տարածաշրջանային ինտեգրացիոն գործընթացներում մենք էլ նույն բանն անենք:

Վահան Շիրխանյան

Ես չեմ բացառում նշյալ տարբերակը եւ չէի բացառի, եթե մենք չունենայինք դարաբաղյան խնդիր: Եթե չլիներ այդ պատերազմը, չլիներ պատերազմի արդյունքը՝ հաղթանակը, կտրուկ հակադրումը հայ-ադրբեջանական եւ հայ-թուրքական ճակատում, միգուցե ամենից առաջ Հայաստանը գնար եւ անդամագրվեր ՆԱՏՕ-ին՝ մեր քաղաքակրթական առանձնահատկություններից եւ մեր հսկայական Սփյուռքի գոյությունից ելնելով: Մյուս կողմից՝ 1993թ.-ից ի վեր Թուրքիայի կողմից Հայաստանի շրջափակումն ինքնին պատերազմական տարր է եւ, փաստորեն, ՆԱՏՕ-ի անդամ կարելորագույն երկրներից մեկը մինչ օրս չի ճանաչում Հայաստանի Հանրապետությունը եւ դիվանագիտական հարաբերություններ չի հաստատում նրա հետ՝ առանց նախապայմանների: Ցավոք, այսօր Հայաստանի համար ճանապարհը դեպի ՆԱՏՕ՝ նշանակում է հրաժարվել դարաբաղյան պատերազմի հաղթանակից, մի բան, որի գինը Հայաստանը վճարում է մինչեւ այսօր. ե՛ւ փողոցի այս բռնությունները, ե՛ւ տասնամյա այս անօրինական իշխանությունը, ե՛ւ մի շարք այլ բաներ դարաբաղյան հաղթանակի գինն են:

Իհարկե, ես համարում եմ, որ ՆԱՏՕ-ն աշխարհի հզորագույն կառույցն է իր շատ լուրջ ավանդույթներով եւ, բնականաբար, կցանկանայի, որ Հայաստանն ունենար ՆԱՏՕ-ական չափանիշներին համապատասխանող բանակ՝ իր լուրջ սպառազինություններով, շփման համակարգով եւ այլն:

Մանվել Սարգսյան

Իմ կարծիքով՝ ՆԱՏՕ-ի խնդիրը շատ որոշակի է: Վրաստանը ՆԱՏՕ մտնելով լուծում է կոնկրետ հարցեր, ինչպես օրինակ՝ տարածքների ու սահմանների վերականգնման հարցերը, որոնց բացակայության դեպքում Վրաստանը այդ բլոկին անդամագրվելու խնդիր գուցե ընդհանապես չունենար: Մյուս կողմից՝ անհրաժեշտ է դիտարկել, թե Հայաստանի համար ի՞նչ է նշանակում անդամակցությունը ՆԱՏՕ-ին: Վերջիվերջո՝ կարելի է զարգանալ որպես ժողովրդավարական պետություն՝ չլինելով ՆԱՏՕ-ի անդամ: Հայաստանի համար անդամակցությունը ռազմաքաղաքական որեւէ դաշինքի անվտանգության ապահովման նպատակ է հետապնդում, սակայն դրա լուծմանը խանգարում է դարաբաղյան խնդիրը:

Հովսեփ Խուրշուդյան

Ամեն դեպքերում, ՆԱՏՕ-ի ներսում գոյություն ունի առանցքային ուժ՝ ի դեմս Միացյալ Նահանգների՝ որպես գերտերության եւ որպես համաշխարհային մասշտաբով անվտանգություն ապահովող հիմնական գործոնի, եւ տարածքային

ամբողջականության եւ ինքնորոշման խնդիրների հակասության պարագայում, ըստ էության, տարբեր շահեր ունեցող եվրոպական երկրների: Միացյալ Նահանգներն ակնհայտորեն եւ հետեւողականորեն իր շահագրգռվածությունը ցույց տվեց տարբեր տարածաշրջաններում ինքնորոշման խնդրի գոնե օգտագործման հարցում, ինչը եւս մեկ անգամ ապացուցեց Կոսովոյի օրինակը: Մինչդեռ միացյալ Եվրոպայի եւ Եվրոպական հիմնական դերակատարների համար ինքնորոշման սկզբունքը բավականին վտանգավոր խնդիր է, որովհետեւ նրանցից յուրաքանչյուրն իր ներսում նման հավանական անջատվող երկրամաս կամ ժողովրդի հատված ունի, ուստի Եվրոպան տարածքային ամբողջականության սկզբունքի նկատմամբ ինքնորոշման իրավունքի գերակշռության հեռանկարի հանդեպ առանձնապես մեծ ոգեւորություն չի ապրում:

Թույլ տվեք փոքր-ինչ չհամաձայնել պարոն Շիրխանյանի այն խոսքի հետ, որ հենց դարաբաղյան խնդիրը կարող է դառնալ այն հիմքը, որի շուրջ արդեն ժողովրդավարական Հայաստանը կսկսի համագործակցել նույն ՆԱՏՕ-ի, նկատի ունենալ մասնավորապես վերջինիս առանցքային դերակատարի հետ: Հավասարակշռության նման փոփոխության պարագայում Ռուսաստանի կողմից արդեն Ադրբեյջանին աջակցելու եւ ռազմական գործողությունների ծավալման հավանականության վտանգը, ըստ իս, սակայն, այնքան էլ հիմնավոր չէ, քանզի Արեւմուտքը նույնիսկ Ռուսաստանի վրա համապատասխան լծակներ ունի՝ թույլ չտալու համար նման սցենարի իրագործումը: Եթե Հայաստանը հստակորեն բռնի արեւմտյան արժեհամակարգի վեկտորը եւ Եվրոպայի հետ սերտաճման, ՆԱՏՕ-ի հետ համագործակցության խորացման ճանապարհը, վստահ եմ, Արեւմուտքը անհրաժեշտության դեպքում համապատասխան ռեսուրսներ կգործադրի՝ այդ գործընթացը դադարեցնելու նպատակով Հայաստանի հանդեպ ճնշման միջոց եւ լծակ հանդիսացող պատերազմի հրահրումը թույլ չտալու կամ կանխելու նպատակով:

Համենայնդեպս, մինչեւ վերջին շրջանի զարգացումներն ինքնին ցույց են տվել, որ Արեւմուտքն ունի նման ռեսուրսներ: Ռուսական ճնշման մեխանիզմը միգուցե հնարավոր էր 1990-ականների սկզբներին, երբ Թուրքիայի հետ համագործակցություն հաստատելու Հայաստանի նվազագույն փորձն իսկ բերեց Ռուսաստանի կողմից Ադրբեյջանին ռազմական տանկերի տրամադրմանը եւ Մարտակետի օպերացիային, բայց այսօր իրավիճակն ամբողջապես փոխվել է եւ կատարելապես տարբերվում է: Դարձյալ վերադառնալով Կոսովյան հայտնի դեպքերին՝ հիշենք, թե ինչ ճնշումների եւ ինչ լծակների կիրառման միջոցով Արեւմուտքը կարողացավ ստիպել Ռուսաստանին որեւէ էական քայլ չկատարել արեւմտյան սցենարի իրագործման տապալման կամ խոչընդոտման ուղղությամբ: Մյուս կողմից՝ Սերբիայի թե՛ աշխարհաքաղաքական, թե՛ քաղաքակրթական մտերմությունը եւ հարազատությունը Ռուսաստանին, իհարկե, չի կարելի համեմատել Հայաստանի հետ: Ստեղծված իրավիճակում Հայաստանի համար միակ ճանապարհը միանշանակ ՆԱՏՕ-ի հետ հարաբերությունների սերտացումն է՝ անկախ նրանից, թե անդամակցության հեռանկարն ինչ փուլում տեղի կունենա: Բայց երբ դու արդեն հռչակում ես քո վեկտորը, մնացյալ խնդիրները դառնում են զուտ տեխնիկական բնույթի: Միակ վտանգը, սակայն, անվտանգության համակարգերի փոփոխության անցումային փուլի մեջ է, քանզի դա, ամեն դեպքում, բավականին բարդ է մեր տարածքում ռուսական ռազմական բազա եւ դրա վերաբերյալ պայմանագիր ունենալու պարագայում, հատկապես երբ մեր օրինակը լիովին տարբերվում է Ջավախքում տեղադրված ռուսական բազաներից, որոնցից Վրաստանում կարողացան հեշտությամբ ազատվել: Սակայն եթե հարցը լուծվի աշխարհաքաղաքական առումով, մնացածն, ինչպես նշեցի, տեխնիկական կարգավորման հարցեր են:

Արա Սարգսյան աշխարհաքաղաքագետ

Կա՞ արդյոք ուղղակի կամ անուղղակի կապ ՆԱՏՕ-ի՝ դեպի Կովկաս ընդարձակման եւ Իրանի նկատմամբ ԱՄՆ կողմից առաջիկա հնարավոր ռազմական գործողությունների մեջ: Եվ երկրորդ՝ հնարավո՞ր է արդյոք ընդգծել Կոսովո-Կովկաս-Իրաք-Տիբեթ աշխարհաքաղաքական մի աղեղ:

Վահան Շիրխանյան

Թեեւ բազմաթիվ հանդիպումներում խոսվում է Իրանի սահմաններում արեւմտյան ռազմաքաղա ունենալու հնարավորության մասին, սակայն բոլորն էլ հասկանում են բարդությունը՝ կապված տվյալ պահին Ռուսաստանի եւ Ադրբեջանի հետ, որը նույնպես ցանկություն չէր ունենա, լուծում տալով դարաքաղյան հարցին, իր տարածքում հակաիրանական ինչ-որ ռազմական բազա ունենալ: Մյուս կողմից, կարծում եմ, Արեւմուտքում ոչ ոք դեմ չի լինի խաղաղարար ուժերի անվան տակ ռազմակայանների տեղակայմանը Իրանի սահմաններում: Չեմ կարծում, թե հայ-իրանական փոխշփումները Արեւմուտքի համար այն աստիճան լուրջ ռազմավարական խնդիր են, որ ինչ-որ հատուկ քաղաքականություն մշակվի:

Ինչ վերաբերում է ձեր մատնանշած ընդհանուր շղթային, ասեմ, որ այն միանշանակ է, որովհետեւ հիմ համակարգի փոփոխությունը համապատասխանաբար արտացոլվում է դրա բաղադրիչը հանդիսացող ամեն մի տարածքում՝ հատկապես այնտեղ, որտեղ ժամանակին ստեղծվել էին արհեստական թակարդներ, ինչպես օրինակ՝ սահմանների բաժանումը հենց Կովկասում: Ներկա համակարգում այս ամենը, բնականաբար, արդեն կորցրել է իր արժեքը, որից ելնելով էլ արդեն ինքնաբուխ շարժումներ են ծնվում եւ օգտագործվում նոր իրավիճակներում, ինչը միանգամայն տրամաբանական է պատմության ընթացքում:

Հովսեփ Խուրշուդյան

Սկսեմ երկրորդ հարցից, որն, ըստ իս, ավելի տրամաբանական կլինի իմ շարադրանքի տեսանկյունից: Բնականաբար, համաշխարհային անվտանգության ժամանակակից համակարգերի հիմնական դերակատար Միացյալ Նահանգներն այսօր Չինաստանի, Ռուսաստանի, արաբա-իսրայելական աշխարհի հետ կապված որոշակի խնդիրներ եւ դրանք լուծելու, մասնավորապես՝ այդ երեք փոքր բեւեռները թուլացնելու համար որոշակի գործիքներ ունի, որոնցից հիմնականը ամերիկյան ժողովրդավարությանը եւ ինքնությանը լիովին համապատասխանող ազգերի ինքնորոշման իրավունքն է: Կրկնեմ, որ գոյություն ունի էական տարբերություն ամերիկյան ինքնության, որի հիմնական արժեքը, սկզբունքը ազատությունն է ու դրա համաշխարհային տարածումը, եւ եվրոպական ազգային պետությունների միջեւ, որոնք թեեւ արդեն կամաց-կամաց վերափոխվում են դեպի միացյալ Եվրոպայի գաղափարը, սակայն, ամեն դեպքում, տարածքային ամբողջականության սկզբունքը շարունակում է մնալ որպես գերակա խնդիր: Եվ թեեւ նույն Չինաստանի դեպքում, օրինակ, Եվրամիության եւ Միացյալ Նահանգների շահերը համընկնում են, սակայն նույնը չի կարելի ասել Տիբեթի հարցում՝ ինքնորոշման իրավունքի եւ տարածքային ամբողջականության սկզբունքի հակասության համատեքստում: Իհարկե, Տիբեթի խնդրի մասին կարելի է խոսել որոշակի վերապահումով, քանզի այս դեպքում նույն Եվրամիությունն ընդունում եւ ամբողջությամբ աջակցում է Միացյալ Նահանգների քաղաքականությանը այդ երկրամասում: Այսինքն՝ Եվրամիությունը նաեւ իր որդեգրած սկզբունքի պատճառով շատ դեպքերում բավականին սահմանափակ

լծակներ եւ հնարավորություններ ունի արտաքին մրցակիցների չեզոքացման կամ թուլացման հարցում:

Անցնելով առաջին հարցին՝ չեմ կարծում, որ Հայաստանին պարտադրվելու է հակադրություն Իրանի հետ՝ ՆԱՏՕ-ի հետ համագործակցության ճանապարհին: Ինչպես նշվեց, Հայաստանին շատ բան ներվել է 1990-ականների սկզբին, եւ այդ նույն գործոնը կարող է դեր խաղալ նաեւ Իրանի հետ հարաբերությունների մասով: Եթե պակաս ժողովրդավար՝ չասելու համար ոչ ժողովրդավարական Հայաստանի վրա մինչ օրս նման ճնշում չի գործադրվել, ապա դա առավել եւս չի արվի այն ժամանակ, երբ Հայաստանն արդեն կդառնա ժողովրդավարական եւ արեւմտյան արժեքային համակարգի կրող մի երկիր: Ասածս ավելի պարզորոշ եւ հասկանալի է դառնում, եթե հաշվի առնենք, որ, ըստ իս, մոտ ապագայում Միացյալ Նահանգները չի ծրագրում Իրանի հանդեպ որեւէ ռազմական գործողություն: Կարծում եմ, դրա կարիքը բնավ չի զգացվում, քանզի ամերիկյան կողմն արդեն Իրանի նկատմամբ ազդեցության եւ ճնշման այլ լծակներ է մշակել: Միացյալ Նահանգների շահերն ակնհայտորեն ցույց են տալիս, որ ռազմական գործողությունները Իրաքից հետո տարածաշրջանի եւս մեկ երկրում, պետությանը կարող են կանգնեցնել լուրջ տնտեսական խնդիրների առջեւ, ուստի ուրիշ մարտավարություն է ընտրվել՝ հիմնված ազգերի ինքնորոշման եւ ժողովրդավարացման ու ազատությունների տարածման նույն սկզբունքների վրա:

Էդվարդ Անտինյան

Կցանկանայի նշել, որ Հայաստանն, այնուամենայնիվ, տարբերակ ունի, եւ այն այնքան էլ խնդրահարույց չէ: Սակայն հետխորհրդային տարածքում մենք բոլորս ուղղակիորեն առնչվում ենք Ռուսաստանի հետ՝ թե՛ Մերձդնեստրը, որը երազում է միանալ Ռուսաստանին, թե՛ Հարավային Օսիան, թե՛ Աբխազիան: Այս առումով տարբերվող միակ հակամարտությունը դարաբաղյանն է, քանզի այն Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ է: Այսինքն՝ պետք չէ մտածել, թե մեր դիրքորոշումից կամ հետագա արտաքին քաղաքական կողմնորոշումից մենք կարող ենք ուղղակիորեն վտանգել դարաբաղյան խաղաղ կարգավորման գործընթացը: Եթե այսօր գերտերությունները, առաջին հերթին՝ Միացյալ Նահանգները, շահագրգիռ են գոնե մի դեպքում ի դեմս Կոսովոյի ստեղծել մեզ համար կիրառելի նախադեպ, մենք ուրախանալու փոխարեն հուզվել, վշտացել ենք, քանզի դա չէր բխում Ռուսաստանի շահերից: Ողջ հարցն այն է, որ մենք մեր բոլոր քայլերը համապատասխանեցնում ենք նրան, թե Ռուսաստանն այս կամ այն քաղաքական խնդրի շուրջ ինչպիսի վերաբերմունք կարտահայտի եւ վարքագիծ կդրսեւորի: Բավական է պատկերացնել, որ Ռուսաստանը թեւեւ շատ, անգամ սարսափելի մեծ է, բայց արեգակ չէ՝ իսկույն մեզ համար մի շարք հարցեր այլ հունով կընթանան: Այդ դեպքում մենք մեր արտաքին հարաբերությունները կդնենք Ամերիկայի եւ Եվրոպայի հետ ուղիղ համագործակցության համատեքստում, ինչն ինքնին կնպաստեր Թուրքիայի հետ սահմանի արագընթաց բացմանը եւ այլն: Ես բացարձակապես նկատի չունեմ այս ամենին հասնել Ռուսաստանի հետ հակադրվելու ճանապարհով, որովհետեւ սեփական շահեր ունենալը դեռ չի նշանակում, որ Ռուսաստանը «մեզանից կնեղանա»: Ու եթե որոշ օբյեկտիվ կամ սուբյեկտիվ պատճառներով հասկանալի է աշխարհի ցանկացած վայրում բնակվող հայերի արագ եւ ըստ արժանվույնս ինտեգրումը տվյալ օտար միջավայրի պայմաններին եւ պահանջներին, ապա առնվազն տարօրինակ է անկախ, ինքնիշխան պետության ինտեգրումը, հարմարվողականությունը մեկ այլ պետության շահերի ու քաղաքականության: Եթե Վրաստանը դառնում է ՆԱՏՕ-ի անդամ, ապա մենք պարտադրված ենք անել նույնը: Մեր ընտրությունն այս հարցում միանշանակ է, եւ որեւէ այլընտրանք լինել չի կարող: Եկե՛ք մտածենք ինչպես դա անել

տարածաշրջանում մեր տեղն ամրապնդելու, մեկուսացվածության մեջ չհայտնվելու եւ ղարաբաղյան հարցը լուծելու եւ ոչ թե կորցնելու տեսանկյունից:

Վրաստանի եւ Ադրբեջանի արեւմտամետ կողմնորոշման հիմքերը դրվել են դեռեւս Շեւարդնաձեի եւ Ալիեւի հոր օրոք, այնպես որ, այդ նույն ճանապարհն ինքնին նորմալ է նաեւ Հայաստանի համար, եւ դրա իրագործման դեպքում մենք միայն պետք է ուրախանանք եւ ոչ թե անընդհատ մատնանշենք ՆԱՏՕ-ի անդամ Կիպրոսի օրինակը: Խոսելով Կիպրոսի խնդրի շուրջ ծավալված հույն-թուրքական հակամարտության մասին՝ նշենք, որ Կիպրոսը Հունաստանի մաս չէր՝ չնայած տեղի հունական համայնքի առկայության: Այսօր արդեն իրադարձությունների ընթացքը ցույց է տալիս, որ անգամ Հյուսիսային եւ Հարավային Կիպրոսներն իրարից բաժանող սահմանային պատնեշներն են քանդվում:

Ինչ վերաբերում է եվրոպական անվտանգության համակարգին, ապա ոչ մի ձեւով չի պատկերացվում, որ այն կարող է եւ/կամ պետք է հակադրվի Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների շահերին, առավել եւս այն դեպքում, երբ ԵՄ անդամ հին երկրների կեսը, եթե չասենք կեսից ավելին, ամերիկյան նշանակությունը հստակ կարելուորող երկրներ են, էլ չեն ասում, որ նոր անդամներն իրենց գոյությամբ պարտական են հենց Միացյալ Նահանգներին. եթե չլինեք ամերիկյան կոշտ դիրքորոշումը, եվրոպական շատ երկրներ հնարավոր է այդպես էլ չկարողանային դուրս գալ ռուսական ազդեցությունից: Նման պայմաններում, իհարկե, անհնար է պատկերացնել, թե ինչու պետք է ստեղծվի ամերիկյան շահերին հակադիր եվրոպական անվտանգության համակարգ: Այո՛, ԱՄՆ-ն ունի իր կենսական շահերը, որոնք շատ դեպքերում կարող են հակադրվել եվրոպական շահերին կամ արժեքներին, բայց դա մեզ համար խնդիր չի առաջացնում, երբ մենք մտնում ենք ՆԱՏՕ-ի կազմի մեջ:

Վահան Շիրխանյան

Ոչ ոք չի ներկայացրել Հայաստանին՝ աչքը հառած ռուսական աղբյուրին կամ նրա հետեւից վազող: Բոլորովին: Վրաստանի դեպքում ես համարում եմ, որ այն վարում է շատ ճիշտ քաղաքականություն՝ ձգտելով դեպի ՆԱՏՕ, քանզի ՆԱՏՕ-ն այսօր ե՛ւ անհրաժեշտ է Վրաստանին, ե՛ւ ճիշտ հեռանկար է նրա համար: Բայց ես չեմ կարող ժխտել այն փաստը, որ 1990-94թթ. Ռուսաստանը եղել է Հայաստանին օգնող միակ երկիրը: Միակ: Նույնկերպ չեմ կարող ժխտել նաեւ այն փաստը, որ այսօր ե՛ւ ՆԱՏՕ-ն, ե՛ւ Արեւմուտքը, այդ թվում՝ Ռուսաստանը, եւ բոլոր խոշոր երկրներն ասում են, որ իրենք Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականության պահպանման կողմնակիցներ են: Փաստ է նաեւ, որ Թուրքիան թշնամական վերաբերմունք է դրսևորում Հայաստանի նկատմամբ վերջին ամբողջ 20 տարիների ընթացքում: Փաստ է, որ մենք չենք կարող հարմարվել, համակերպվել այն մտքին, որ Ղարաբաղը պետք է լինի Ադրբեջանի կազմում: Եվ դա ոչ թե Ռուսաստանն է մեզ պարտադրում կամ չի պարտադրում, այլ յուրաքանչյուր հայ, Հայաստանի յուրաքանչյուր քաղաքացի պաշտպանում է այդ տեսակետը: Եթե մենք հրաժարվենք այդ տեսակետից, մեզ համար հեշտ կդառնա անդամակցությունը ՆԱՏՕ-ին: Սա է ՆԱՏՕ-ին անդամակցելու ճանապարհը, հատկապես հիմա, երբ նույն Արեւմուտքը ներկայացնող եռանախագահները բազմիցս հայտարարել են, որ իրենք տանելու են աշխատանքը դեպի Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականություն: Այսինքն՝ մնում է մի Հայաստան, որտեղ դեռ շարունակում են պաշտպանել Ղարաբաղի շահերը: Ու եթե մենք ուզում ենք գնալ դեպի ՆԱՏՕ, պետք է ընդունենք այդ նույն կառույցի կամ նրա առաջատար երկրների կարծիքը ղարաբաղյան հիմնախնդրի շուրջ: Այլ կերպ մենք ճանապարհ դեպի ՆԱՏՕ չունենք:

Հովսեփ Խուրշուդյան

ՆԱՏՕ-ի եւ նախագահող պետություններ Ֆրանսիայի ու ԱՄՆ-ի դիրքորոշումը Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականության պահպանման հարցում պայմանավորված չէ՝ արդյոք Հայաստանի՝ ոչ ժողովրդավարական երկիր լինելու հանգամանքով:

Վահան Շիրխանյան

Տրամաբանությունն այստեղ, իհարկե, կա, բայց քաղաքական հիմնավորում գտնել դժվար է, որովհետեւ Հաիերի տարբերությունն ակնհայտ է անգամ այն դեպքում, երբ մենք Ռուսաստանի հետ չլինենք: Տարածայնությունները կապված են ոչ այնքան հայ-ռուսական ռազմական դաշնակցության, որքան յուրաքանչյուր առանձին երկրի ազգային Հաիերի հետ:

Հովսեփ Խուրշուդյան

Հասկանալի է: Բայց ինչո՞ւ է Միացյալ Նահանգների Հաիերից պարտադիր բխում Ղարաբաղը հանձնել քաղաքակրթորեն եւ տարբեր այլ, այդ թվում՝ ժողովրդավարական արժեքների տեսակետից իրեն հակադրվող Ադրբեջանին, եթե Հայաստանը դառնա նույն արեւմտյան արժեհամակարգի մաս երկիր: Ինչո՞ւ Ղարաբաղի դեպքում Միացյալ Նահանգները եւ առաջատար միջազգային հանրությունը Հպետք է կիրառի Կոսովոյի նախադեպը:

Վահան Շիրխանյան

Այստեղ խնդրի իրականացման փուլերի հերթականության հարցն է: Եթե դու սկսում ես գնալ դեպի Արեւմուտք, անմիջապես առաջանում է առկա վիճակը փոխել-փոփոխելու խնդիր: Եվ այդ փոփոխման ընթացքը կարող է լինել ի վնաս Հայաստանի: Այսինքն՝ այստեղ ես Հեն տեսնում սահուն ճանապարհ, այլ միայն այն, որ Հայաստանի ներկա իշխանություններն այսօր Ղարաբաղը կորցնելու քաղաքականություն են վարում: Տարօրինակ է, բայց Հայաստանում հենց Ղարաբաղցիների կողմից մերժվում է երկրի ժողովրդավարացման, օրինական, ժողովրդի վստահությունը վայելող իշխանության հաստատման գործընթացը, որն ինքնին առաջին փուլն է թե՛ Ղարաբաղյան խնդրի արդյունավետ կարգավորման եւ թե՛ եվրաինտեգրման գործում: Մարդկանց դուր է գալիս իշխանությունը եւ դրա հետ կապված վայելքները, եւ նրանք կարծես կտրվել են հայրենասիրական, Ղարաբաղյան իրենց անցյալից: Մինչդեռ եթե մենք ունենանք օրինական իշխանություն եւ ժողովրդավարական համակարգ, հարցն ավելի կհեշտանա: Դա առաջին փուլն է, առանց որի որեւէ քայլ անել հնարավոր չէ:

Նինո Ապցխաուրի

ՀՀ-ում Վրաստանի դեսպանության խորհրդական

Ինչքանո՞վ է ժամանակակից Հայաստանի արտաքին քաղաքականությունը համապատասխանում եվրաինտեգրման գործընթացներին: Գիտեն, որ արդեն շուրջ հինգ տարի այստեղ աշխատում, գործում են ՆԱՏՕ-ի ծրագրերը, եւ որ հայ ժողովուրդն այդ ծրագրերը օգտագործում, ծառայեցնում է իր ձգտումներին դեպի Արեւմուտք: Ուրեմն՝ Հայաստանի պետական, արտաքին քաղաքականությունը որքանո՞վ է համապատասխանում արեւմտյան Հափանիշներին եւ եվրաինտեգրման գործընթացներին:

Հովսեփ Խուրշուդյան

Կարծում եմ, որ այս համատեքստում Հայաստանի արտաքին քաղաքականությունը ՆԱՏՕ-ի գործողությունների ծրագրի եւ «Եվրոպական հարեւանության» քաղաքականության շրջանակներում գոնե պաշտոնապես չի տարբերվում Վրաստանի ու Ադրբեջանի եվրաինտեգրման քաղաքականությունից: Գործնական քայլերն այս ծրագրերում գրեթե նույնն են, եթե հաշվի չառնենք Վրաստանի կողմից արդեն հռչակված՝ ՆԱՏՕ-ին անդամակցության կուրսը: Այստեղ, սակայն, կցանկանայի նշել մեկ տարբերություն գոնե Հայաստանի ու Վրաստանի միջեւ՝ ելնելով սեփական դիտարկումներից: Հայաստանում եվրոպական համագործակցության եւ չափանիշներին համապատասխանեցման գործընթացը կրում է ավելի շատ իմիտացիոն, այսինքն՝ զուտ ձեւական բնույթ: Ակնհայտ է, որ ինստիտուցիոնալ առումով մեր օրենսդրությունը, համեմայնդեպս գոնե մինչեւ վերջերս, բավական հաջող էր, բավականին ազատական եւ հնարավորինս մշակված եվրոպական օրենքներին ու չափանիշներին համապատասխանելու առումով: Սակայն գործնականում, այսինքն՝ կյանքի մեջ, դա որեւէ կերպ չէր կիրառվում: Այսինքն՝ բացի նրանից, որ սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում վարչապետի լիազորություններն ավելացան, իսկ նախագահին, ընդհակառակը՝ կրճատվեցին, այդ փոփոխությունները ո՛չ իշխանությունների տարանջատման, ո՛չ էլ ժողովրդավարական գործելաճ եւ չափանիշներ որդեգրելու առումով որեւէ արդյունք չտվեցին, քանզի հակառակ դեպքում մենք չէինք ունենա ո՛չ մարտի 1-ի եւ ո՛չ էլ դրան նախորդած փետրվարի 19-ի իրադարձությունները: Չցանկանալով զնախատել նույն գործընթացի ընթացքը հարեւան Վրաստանում՝ կարծում եմ, որ գոնե Հայաստանում դա մեծապես իմիտացիոն բնույթ է կրում: Նույնպիսի՞ն է այն, թե՞ ոչ Վրաստանում, ասել չեմ ուզում, քանզի դա, ամեն դեպքում, վրացիների ներքին գործն է:

Վահան Շիրխանյան

Հայաստանի դեպքում, կարծում եմ, գոյություն ունի մեկ տարբերություն՝ կապված Ռուսաստանի դերի ընկալման հետ: Այդ դերի նշանակությունն ինքնին տարբեր է երկու երկրներում: Վրաստանը կոնկրետ հարցերի, այն է՝ Աբխազիայի եւ Հարավային Օսիայի շուրջ կոնկրետ հակասություններ ունի Ռուսաստանի հետ: Մինդեռ հայ-ռուսական հակասությունները միանգամայն այլ բնույթի եւ բովանդակության են, ինչպես ասենք, ռուսական բազայի եւ միասնական Ռուսաստանի հետ կապված անվտանգության խնդիրները: Սա, իհարկե, էական տարբերություն է, որը, բնական է, մեծ նշանակություն է ունենում, եթե Հայաստանն ու Վրաստանը փորձում են արդեն միասնական մոտեցում ցուցաբերել արտաքին քաղաքական կողմնորոշումների հարցերի շուրջ: Ռուսաստանի ֆակտորն ավելի շուտ խանգարիչ, այսինքն՝ իր շահերն ունեցող մի հզոր գործոն է, որը պարտադրում է իր շահերն այս տարածքում: Սակայն, կրկնում եմ, թե՛ Ռուսաստանի, թե՛ Հայաստանի եւ թե՛ Վրաստանի խնդիրները նույնն են, եւ ես դրանց միջեւ որեւէ տարբերություն բացարձակապես չեմ տեսնում: Բայց Ռուսաստանն, իհարկե, լինելով մեծ ու ազդեցիկ, շատ պարագաներում փորձում է իր նույն խնդիրը լուծել ի հաշիվ մեր շահերի եւ հետաքրքրությունների: Այսպիսով՝ միասնական քաղաքականություն վարելու տեսանկյունից կարելու է դրա դիտարկումը այնպիսի պայմաններում, երբ միեւնույն ֆակտորի հետ կողմերն ունեն տարբեր հարաբերություններ:

Մանվել Սարգսյան

Կցանկանայի պարզապես հաստատել պարոն Խուրշուդյանի խոսքը, որ Հայաստանի քաղաքականությունը եվրաինտեգրման հարցում լուրջ ընդունել չի կարելի՝ երկրում

գոյություն ունեցող, արդեն կայացած քրեաօլիգարխիկ համակարգի պայմաններում, եւ ամենատարբեր համաեվրոպական կոնվենցիաների ու օրենքների ընդունումն ինքնին ձեւական բնույթ է կրում: Սա այսօրվա Հայաստանի ցավալի իրականությունն է, որը թողնելու կամ փոխելու ընտրությունը Հայաստանն ինքը պետք է կատարի, ինչպես դա արեցին վրացիները՝ նախեւառաջ ընտրելով Սահակաշվիլին:

Հարակից ելույթներ եւ քննարկում

Թաթուլ Հակոբյան

Ռազմավարական եւ ազգային հետազոտությունների հայկական կենտրոնի ավագ փորձագետ

Ես կարծում եմ, որ մենք քննարկում ենք նաեւ Հայաստանի տեղի հարցը՝ ի վերջո ո՞րն է այն տարածաշրջանում: Հայաստանն ունի մոտ 1300 կմ սահման, որից միայն 200 կմ-ը փակ կամ ականապատ չէ: Դա հայ-վրացական սահմանն է՝ մոտ 170 կմ, գումարած 30-40 կմ՝ Իրանի հետ սահմանն է, միգուցե կարելի է գումարել եւս 100 կմ վերահսկելի տարածքները, որոնց միջոցով Ղարաբաղը հարաբերվում է Իրանի հետ: Մոտավորապես 700 կմ-ից ավելի հայ-ադրբեջանական ականապատ սահմանն է, գումարած հայ-թուրքական դարձյալ փակ սահմանը: Ահա նման պայմաններում Հայաստանը հայտնվել է բարդ ընտրության առջեւ: Այսպիսով՝ քանի դեռ հարթված չեն Հայաստանի հարաբերություններն իր անմիջական հարեւանների, առաջին հերթին՝ Թուրքիայի հետ, մենք չենք կարող խոսել արտաքին քաղաքական շրջադարձային փոփոխությունների մասին: Իհարկե, բոլորս էլ հասկանում ենք, որ հայ-թուրքական հարաբերությունների բարդությունը, սարսափելի ծանր անցյալը եւ Թուրքիայի կողմից Հայաստանի նկատմամբ տարվող իրոք թշնամական քաղաքականությունը, հարկադրում են Հայաստանին փորձել որոշակի առաջընթաց գրանցել հայ-թուրքական հարաբերություններում, որքանով էլ որ դա կապված լինի ավելի թուրքական կողմից: Այսինքն՝ Հայաստանը պետք է փորձի ավելի նախաձեռնող լինել հայ-թուրքական հարաբերությունների բարելավման հարցում եւ ոչ թե անվերջ կրկնել, որ Թուրքիան փակել է սահմանները եւ պատրաստ չէ բանակցել առանց նախապայմանների: Մյուս կողմից՝ անհնար է պատկերացնել Հայաստանի եվրոպական, եվրատլանտյան ուղղությունը, քանի դեռ փակ է հայ-թուրքական սահմանը, որն ըստ էության պետք է հանդիսանա այն սահմանը, որով Հայաստանը կդառնա արեւմտյան արժեհամակարգի մաս:

Աշոտ Խուրշուդյան

Մարդկային զարգացման միջազգային կենտրոնի փորձագետ

Հայաստանի համար առաջնահերթ խնդիրը ցանկացած ռազմաքաղաքական դաշինքում իր անվտանգության ապահովումն է: Եվ չարժե ինչ-որ բաների մեջ մեղադրել Ռուսաստանին կամ Ամերիկային: Եթե այսօր Ամերիկայի շահերը պահանջում են զորք տեղադրել Իրանի սահմաններում՝ դեռ չի նշանակում, որ դա անպայմանորեն պետք է արվի Անդրկովկասը ՆԱՏՕ-ացնելու ճանապարհով: Թուրքիան ՆԱՏՕ-ի անդամ-երկիր է, ամերիկյան զորքեր կան նաեւ Աֆղանստանում, այնպես որ, հարկ եղած դեպքում ԱՄՆ-ն Իրանի հետ իր խնդիրները կարող է լուծել հենց վերջինիս սահմաններում՝ Անդրկովկասն այդ գործընթացի մեջ ներքաշելու կարիք բնավ չունենալով: Ինչ վերաբերում է Վրաստանին, ապա վրացական ժողովուրդն ինքն է ընտրում իր ճանապարհը, եւ դա որեւէ ղեկավարի անձի կամ կողմնորոշումների հետ որեւէ կապ չունի: Մեր խնդիրն այն է, որ մենք միշտ փորձում ենք առաջնորդվել ռուսական շահով, թե ինչն է նրա համար լավ կամ վատ՝

մոռանալով սեփական՝ բուն հայկական, առաջնայնությունների ու շահերի մասին: Մեզ պակասում է ներքին ազդեցությունը եւ ինքնուրույնությունը, եւ պետք է կողմնորոշվել ու կարծել, թե կոնկրետ պահի համար մեզ օգնել է կամ կօգնի միայն Ռուսաստանը կամ միայն Ամերիկան: Ցանկացած պահի մեզ օգնել է մեր ազգի ներկայացուցչությունը՝ հայ համայնքը, այս կամ այն երկրում, որ առանձին անհատների կամ ընդհանուր լոբբինգի միջոցով կարողացել են անել կամ տապալել այս կամ այն քայլը եւ դրա հետագա իրագործումը: Առաջ քաշելով Թուրքիա-Ռուսաստան ապրանքաշրջանառությունը՝ կասկած է առաջանում, թե Հայաստանն, ընդհանրապես, ի՞նչ արժեք ունի Ռուսաստանի համար: Բանն այն է, որ Ռուսաստանն էլ է իր հերթին երկրնտրամքների առջեւ, ինչն էլ պատճառ է, որպեսզի Արեւմուտքն այս կամ այն չափով ճնշումներ գործադրի վերջինիս վրա: Բանն այն է, որ ՆԱՏՕ-ն երբեւէ «չի գնում» որեւէ տարածաշրջան կամ երկիր, այլ հենց վերջինս է քայլեր կատարում եվրատլանտյան այդ կառույցին ընդառաջ:

Նիւն Ապցիաուրի

Շնորհակալություն այսօրվա հանդիպման համար: Ես ուշադրությամբ եւ մեծ հետաքրքրությամբ լսում էի գեկուցողներին եւ բոլոր ելույթներն էլ տպավորիչ էին ինձ համար: Ուզում եմ ասել, որ հայ ժողովուրդը շատ խելոք ժողովուրդ է եւ պիտի անի իր սեփական ընտրությունը, ինչպես դա արդեն արել է վրաց ժողովուրդը: Իմ կարծիքով, Հայաստանը շատ հավասարակշիռ քաղաքականություն է վարում, սակայն ուզում եմ նշել, որ Կովկասը մեկ ամբողջական տարածաշրջան է, ամբողջական մարմին, եւ ի՞նչն է խանգարում մեզ միասնական լինել մեր դիրքորոշումների մեջ: Եկե՛ք Վրաստանի՝ ՆԱՏՕ-ին անդամակցելու հարցին նայենք այլ տեսանկյունից՝ մտածելով, թե ի՞նչ օգուտ այն կարող է տալ Հայաստանին: Իհարկե, վնասներ էլ են սպասվում, բայց նախեւառաջ պետք է մտածել օգուտի մասին:

Դեռեւս 4-րդ դարում առաջին քրիստոնյա թագավորը՝ Միհրանը, իր որդուն խնդրում է մտածել ամբողջ Կովկասի մասին: Եվ հենց այսօր մենք պետք է օգտագործենք այդ գաղափարը: Այո՛, հայերն ու վրացիները բավական երկար ժամանակ ապրել ու գործել են Ռուսաստանի հետ, բայց Վրաստանն այսօր այլ ընտրություն է կատարել: Եվ եթե Վրաստանը միշտ եղել ու այսօր էլ մնում է արտաքին աշխարհի հետ Հայաստանի միակ կապը եւ ուղին, ապա ինչո՞ւ նույն Վրաստանը չի կարող հանդիսանալ Հայաստանի համար ճանապարհ դեպի ՆԱՏՕ: Իմ կարծիքով, եթե տարածաշրջանը դիտվում, դիտարկվում է որպես մեկ ամբողջություն, ու այդ ամբողջի մաս եկրներից մեկը ձգտում է դեպի ՆԱՏՕ, ի՞նչն է խանգարում մնացյալ երկրներին եւս անցնել այդ ճանապարհը: Եթե այսօր Արեւմուտքում գերակա են ժողովրդավարության, խոսքի ազատության եւ նման արժեքներ, ապա տարածաշրջանի երկրներն ինչո՞ւ պետք է փորձեն ընկրկել, հետ ընթանալ: Կարծում եմ՝ առաջընթացի մեջ որեւէ վատ բան չկա, եւ կոչ եմ անում, որպեսզի հայ եւ վրացի ժողովուրդներն այս հարցում էլ միասնական կամք եւ նախաձեռնություն ցուցաբերեն, թեւեւ, իհարկե, հայ ժողովուրդն ինքը պետք է կատարի իր ընտրությունը:

Մյուս կողմից՝ Հայաստանը ՆԱՏՕ-ի անդամակցության հարցը չպետք է դիտարկի սոսկ որպես դարաբաղյան խնդրի կարգավորման միջոց: Այս առումով հետաքրքիր են պարոն Անտինյանի ելույթները: Ես գտնում եմ, որ մենք հիմա առավել, քան երբեք, պետք է օգտագործենք մեր նախնիների կողմից հիմնադրված հայերի եւ վրացիների համատեղ, կողք կողքի ապրելու մոդելը: Մարդը, անհատը երբեւէ ո՛չ հարեւան, ո՛չ հայրենիք չի փնտրում: Եվ այս առումով մենք ուզենք, թե ոչ, պետք է, պարտավոր ենք

ապրել միասին, կողք կողքի՝ փորձելով մտածել մեր ապագայի մասին: Սակայն, կրկնում են, հայ ժողովուրդն ինքը պետք է կատարի իր ընտրությունը:

Թաթուլ Հակոբյան

Ղարաբաղի հարցում Արեւմուտքն ավելի շատ ադրբեջանապաստ դիրքորոշում ունի: Բերենք հինգ-վեց փաստ: 1993թ. ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհուրդը չորս բանաձեւ է ընդունում՝ դատապարտելով հայկական տեղական ուժերի գործողությունները Լեռնային Ղարաբաղի տարածքում: Ռուսաստանը, բոլոր դեպքերում, վետո չի դնում: 1996թ. Լիսաբոնում համանախագահողի շուրթերով փորձ արվեց ընդունել հայտարարություն Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականության պահպանման վերաբերյալ եւ համանախագահներից ոչ մեկն այդպես էլ չպաշտպանեց Հայաստանին: 1998թ. Միացյալ Նահանգները, Հայաստանի հետ միասին միակ երկիրն էր, որն ուղղակի օգնում էր Լեռնային Ղարաբաղին: Գոնե վերջին յոթ տարիներին ես չեմ հիշում մի դեպք, երբ Միսկի խումբը, եւ ավելի ցայտուն՝ Ֆրանսիացի ու ամերիկացի համանախագահները, չտարածեին հայտարարություն առ այն, որ իրենք Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականությունը ճանաչելով հանդերձ՝ չեն կանխորոշում բանակցությունների ելքը: Նույնն, ի դեպ, չի արվում Վրաստանի պարագայում՝ պարզորոշ հայտարարելով, որ խնդիրները պետք է կարգավորվեն Վրաստանի տարածքային ամբողջականության սահմաններում:

Ինչ վերաբերում է Հայաստանի անվտանգության ապահովման խնդրին, իմ կարծիքով, մեր երկրի անվտանգության հիմնական, կարեւորագույն բաղադրիչը հայթորձական հարաբերություններն են: Այս առումով ես նաեւ չեմ պատկերացնում ավելի անվտանգ Հայաստան, քան այն, որը կայուն, կարգավորված հարաբերություններ ունի Թուրքիայի հետ, մինչդեռ Ռուսաստանը, ինչպես ցույց է տվել պատմության ընթացքը, ամենավճռական պահերին անգամ կարող է թողնել հեռանալ: Այս առումով պարզապես եկեք հիշենք, թե ո՞րն էր Ղարաբաղն Ադրբեջանի կազմում թողնող երկիրը...

Վահան Շիրխանյան

Գեղեցիկ գաղափարներն ու մտքերն, իհարկե, գրավիչ են: Սակայն ցանկացած մտքի կամ գաղափարի արդյունքը երեւում է գործնական դաշտում, ու հենց այստեղ են ծագում բոլոր տեսակի բարդությունները: Հայաստանի դեպքում դրանք առնչվում են մի ազգի, մի պետության անվտանգության եւ ճակատագրի հետ ընդհանրապես: Չեմ կարծում, որ մոտակա 20 տարում Հայաստանի համար հնարավոր կդառնա կարգավորել հարաբերությունները Թուրքիայի հետ, եւ դա են վկայում արդեն ոչ թե 2000 կամ 1400 տարիների պատմական փորձը, որի մասին չեմ ուզում հիշեցնել, այլ հենց վերջին տարիների իրադարձությունները՝ պայմանավորված արդեն ոչ թե ազգային, այլ պետությունների շահերից բխող քաղաքական հիմքերով:

Ասվածն, իհարկե, դեռ չի նշանակում, որ մեզ պահողը միայն Ռուսաստանն է: Ինչպես արդեն նշեցի իմ ելույթի սկզբում, նաեւ Ռուսաստանը մեղքի իր մասնաբաժինն ունի Հայաստանի ներկայիս վիճակի հետ կապված: Բայց ես միաժամանակ չեմ էլ պատրաստվում անտեսել այն դրականը, որ ունեցել, Ռուսաստանից ստացել ենք ժամանակին: Եղել է այն, ինչ եղել է՝ Ռուսաստանի օգնություն, Թուրքիայի թշնամություն: Եղել է պատերազմ եւ հաղթանակ, որի արդյունքում բոլորն ընդունում են, որ Ղարաբաղը պետք է լինի Ադրբեջանի կազմում: Ցավոք, սա մեր իշխանությունների դիվանագիտական ու քաղաքական պարտության հետեւանքն է, եւ ոչ թե Ռուսաստանի կամ Ֆրանսիայի քաղաքականության: Եվ դրանում մեր

իշխանություններից բացի, ոչ ոք մեղավոր չէ, քանզի հենց նրանց աշխատանքի շնորհիվ էր պետք աշխարհին, միջազգային հանրությանը ներկայացնել ղարաբաղյան պատերազմը՝ որպես ղարաբաղցու ազատագրական պայքար: Ուստի մենք որեւէ միջազգային կառույցից դժգոհելու կամ բողոքելու հիմքեր չունենք, քանզի հենց մեր իշխանություններն են ձախողվել այդ հարցում:

Կարապետ Կալենյան

Շնորհակալություն հետաքրքիր եւ արդյունավետ քննարկման համար: